

Sara Lewicka¹

Od przyczyn do rozwiązań – państwa upadłe i ich wpływ na współczesne bezpieczeństwo międzynarodowe

STRESZCZENIE Współczesny świat jest oparty na złożonych relacjach międzynarodowych, wśród których stabilność państw stanowi jeden z elementów zapewnienia globalnego bezpieczeństwa. Zagrożeniem dla zachowania bezpieczeństwa stały się państwa, które przeżywają głębokie kryzysy, uniemożliwiające im efektywne funkcjonowanie. Takie państwa, określane mianem państw upadłych, stanowią zagrożenie zarówno dla swoich obywateli, jak i porządku międzynarodowego. Termin ten odnosi się do krajów niezdolnych do realizacji podstawowych funkcji, takich jak ochrona granic, egzekwowanie prawa, świadczenie usług publicznych czy zapewnienie stabilności gospodarczej. Państwa upadłe cechuje niestabilność polityczna, korupcja, nierówności społeczne oraz kryzysy humanitarne. Przykłady Somalii, Syrii czy Jemenu ilustrują, jak wieloletnie konflikty, rozpad struktur państwowych oraz kryzysy humanitarne doprowadziły do destabilizacji. Upadek państwa nie jest procesem jednorazowym, lecz długotrwałym zjawiskiem wynikającym z połączenia wewnętrznych i zewnętrznych czynników. Konflikty zbrojne, kryzysy gospodarcze, korupcja czy ingerencje międzynarodowe to tylko niektóre z elementów tego procesu. W odróżnieniu od państw upadłych tzw. państwa dysfunkcyjne utrzymują minimalny poziom działania, jednak ich niestabilność wpływa destabilizująco na cały region. Artykuł analizuje problematykę państw upadłych i dysfunkcyjnych, przyglądając się przyczynom ich powstawania oraz konsekwencjom na arenie międzynarodowej. Omawia również działania podejmowane przez organizacje międzynarodowe, które dążą do zahamowania tego procesu. Wskazano na inicjatywy takie jak pomoc humanitarna, odbudowa instytucji państwowych czy wspieranie dialogu politycznego, które odgrywają kluczową rolę w przeciwdziałaniu globalnym skutkom destabilizacji państw.

¹ Sara Lewicka, mgr, doktorantka, Wydział Nauk o Polityce i Administracji, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, e-mail: sara.lewicka@ukw.edu.pl, ORCID: 0000-0001-9874-4208.

SŁOWA KLUCZOWE państwa upadłe, państwa dysfunkcyjne, bezpieczeństwo międzynarodowe, stabilność międzynarodowa, rozwiązania kryzysowe

Wstęp

W dobie globalizacji i wzajemnych powiązań międzynarodowych stabilność państw ma niezwykle istotne znaczenie dla bezpieczeństwa globalnego. Mimo tego wiele z nich boryka się z kryzysami politycznymi, ekonomicznymi i społecznymi na skalę, która sprawia, że przestają one funkcjonować w sposób tradycyjny. Takie państwa – nazywane państwami upadłymi – stają się poważnym zagrożeniem zarówno dla swoich obywateli, jak i dla porządku międzynarodowego. Termin *państwo upadłe* odnosi się do kraju, który nie jest w stanie wypełniać swoich podstawowych funkcji, takich jak ochrona granic, egzekwowanie prawa, świadczenie usług publicznych czy zapewnienie stabilności ekonomicznej. Państwa te często charakteryzują się niestabilnością polityczną, wysokim poziomem korupcji, silnymi nierównościami społecznymi oraz kryzysami humanitarnymi (Lizak, 2009, s. 386–387). Upadek państwa nie następuje z dnia na dzień. Zazwyczaj to wynik długotrwałego procesu pogarszania się warunków wewnętrznych, takich jak wieloletnie konflikty zbrojne, wojny domowe, zła gospodarka czy rozpad instytucji rządowych. Przykładami państw upadłych są m.in. Somalia, Syria czy Jemen.

Państwa dysfunkcyjne i upadłe

Zmiany geopolityczne, które nastąpiły na początku lat 90. XX w., zrewolucjonizowały dotychczasowy dwubiegunowy porządek świata, otwierając drogę do pojawienia się nowych zjawisk, wcześniej nieznanych lub przynajmniej niezauważalnych na taką skalę. Jednym z nich stało się zjawisko tzw. państw upadłych, które już wkrótce miało awansować do roli jednego z głównych źródeł zagrożeń dla bezpieczeństwa międzynarodowego (Chomsky, 2006, s. 38). Termin *państwo upadłe* wprowadzili na początku lat 90. XX w. Gerald Helman i Steven Ratner, używając go do opisanego skutków kryzysu struktur państwowych. Państwo upadłe oznaczało wówczas stan ogólnej dysfunkcjonalności państwa, w którym występuje deficyt podstawowych atrybutów władzy, takich jak legitymacja oraz efektywność rządzenia. Zjawisko to postrzegane było jako anomalia w stosunkach międzynarodowych i najczęściej dotyczyło obszarów tzw. Trzeciego Świata, obejmujących regiony Afryki, Bliskiego i Środkowego Wschodu, Azji Środkowej

oraz Ameryki Łacińskiej (Helman i Ratner, 1993). W konsekwencji państwa, które funkcjonują jedynie z nazwy, stały się nowym typem zagrożenia dla globalnego bezpieczeństwa.

Przed 11 września 2001 r. państwa upadłe postrzegano głównie jako problem humanitarny i czynnik destabilizacji na poziomie regionalnym, nie uznając ich za poważne zagrożenie dla globalnego bezpieczeństwa. Zamachy na Stany Zjednoczone z 11 września 2001 r. nieco zmieniły tę perspektywę. Od tej pory państwa upadłe są postrzegane przez społeczność międzynarodową nie tylko przez pryzmat problemu humanitarnego i regionalnego, lecz także stanowią element globalnej strategii bezpieczeństwa (Kłosowicz, s. 395–397).

Mimo że w literaturze naukowej nazwy używane do opisu upadku państwa są stosowane wymiennie, to wyróżnić należy dwie kategorie, które w różnym stopniu opisują problemy ze stabilnością i efektywnością działania władzy w państwie. Różnice między nimi dotyczą przede wszystkim zakresu kontroli, jaką państwo sprawuje nad swoimi instytucjami i terytorium, a także poziomu stabilności i funkcjonowania instytucji państwowych (Rotberg, 2004, s. 5–6).

Państwa dysfunkcyjne, zwane też *fragile states* (państwa chwiejne lub kruche), to kraje, które zmagają się z licznymi problemami wewnętrznymi, ale nie doszły jeszcze do stanu całkowitego załamania. Mają wciąż działające instytucje, ale ich funkcjonowanie jest ograniczone i nieefektywne. W państwach dysfunkcyjnych istnieją instytucje państwowe, ale często działają one w sposób nieefektywny i są narażone na wpływy różnych grup interesu. Władza centralna ma problemy z zarządzaniem i kontrolą, ale jest w stanie podejmować działania mające na celu utrzymanie minimalnego porządku (Dudkiewicz, 2013, s. 72–74). Przykładem może być Pakistan, który mimo trudności politycznych, gospodarczych oraz walki z przestępczością nadal ma funkcjonujące struktury rządowe, choć ich skuteczność jest ograniczona.

Państwa upadłe (*failed states*) to kraje, które utraciły zdolność do samodzielnego funkcjonowania. Struktury rządowe przestają istnieć lub tracą jakąkolwiek skuteczność, a na ich miejsce wkracza chaos. Państwa upadłe wymagają zazwyczaj interwencji z zewnątrz (na przykład pomocy organizacji międzynarodowych), by mogły odbudować podstawowe struktury państwowe (Bieleń, 2009, s. 55). Przykładem może być Somalia, która przez dekady zmagająca się z anarchią, brakiem rządu centralnego i poważnymi konfliktami wewnętrznymi.

Jak wskazuje Hubert Dudkiewicz (2013, s. 72), istnieje problem nieprecyzyjnej terminologii w kontekście państw o ograniczonej zdolności do sprawowania władzy. Głównym kryterium terminologicznym jest efektywność władzy

centralnej – w państwie upadłym następuje jej całkowity zanik. Autor wskazuje także na trudności w stosowaniu prawa międzynarodowego wobec państw upadłych, m.in. w zakresie ich reprezentacji, zobowiązań traktatowych i odpowiedzialności prawnej (Dudkiewicz, 2013). Terminologiczne zamieszanie prowadzi do błędnych interpretacji i może służyć jako narzędzie polityczne, np. do uzasadniania interwencji międzynarodowych. W związku z tym postuluję on o stworzenie precyzyjnej typologii państw, co ułatwiłoby analizy prawnomiędzynarodowe i eliminację nieścisłości w doktrynie oraz praktyce międzynarodowej. Podobnym kryterium posługuje się Wiesław Lizak (2009, s. 387–388), który podkreśla, że kluczowym kryterium odróżniającym państwo upadłe od państwa dysfunkcyjnego jest całkowity zanik władzy centralnej, a nie wyłącznie pogłębiające się problemy społeczno-ekonomiczne. Jego zdaniem samo nasilenie przemocy, wzrost przestępczości czy osłabienie instytucji państwowych nie wystarcza do uznania państwa za upadłe – dopiero jakościowa zmiana w postaci implozji władzy i jej rozproszenia na poziom lokalny stanowi granicę między tymi kategoriami.

Wartą uwagi klasyfikacją jest również ta stosowana przez Stanisława Bielenia (2006, s. 625), który zwraca uwagę na problem nieprecyzyjnego użycia terminu *państwo upadłe* oraz jego politycznych konsekwencji. Autor wskazuje, że państwa upadłe to jednostki, które utraciły zdolność do wykonywania suwerennych funkcji i monopolu na użycie siły, a ich terytoria stają się przestrzenią działania klanów, grup paramilitarnych i organizacji przestępczych. Podkreśla również, że brak jednoznacznych kryteriów rozróżnienia państw dysfunkcyjnych od upadłych prowadzi do terminologicznego chaosu, a utożsamianie ich z *państwami zbójeckimi* może prowadzić do błędnych interpretacji politycznych (Bielen, 2006).

Tabela 1. Państwo dysfunkcyjne a państwo upadłe – różnice

Typ państwa	Poziom kontroli rządu	Funkcjonowanie instytucji	Stabilność	Przykład
Dysfunkcyjne	częściowa	działają, ale nieefektywnie	krucha	Pakistan
Upadłe	utrata kontroli	praktycznie nie istnieją	brak stabilności	Somalia

Źródło: opracowanie własne na podstawie Dudkiewicz, 2013.

Czynniki prowadzące do dysfunkcji i upadku państw i kryteria ich oceny

Do najważniejszych czynników prowadzących do upadku państw należy dziedzictwo systemu kolonialnego, który pozostawił po sobie szereg negatywnych wpływów na sferę społeczną, etniczną, kulturową i religijną. Granice państw pokolonialnych wyznaczano bez uwzględnienia tradycyjnych podziałów etnicznych, co do dziś generuje napięcia i konflikty. Kolejnym elementem, który przyczynił się do destabilizacji wielu państw, jest proces demokratyzacji Trzeciego Świata na wzór europejski, nie zawsze uwzględniający lokalne uwarunkowania, oraz globalizacja osłabiająca autorytet państwa (Bieleń, 2009, s. 55–56).

Bardziej szczegółowy podział prowadzi do wyodrębnienia czynników wewnętrznych i zewnętrznych mających wpływ na upadek państwa. Kluczowe znaczenie wśród czynników wewnętrznych stanowią:

- polityka ekonomiczna – błędne decyzje prowadzące do zadłużenia, inflacji lub stagnacji ekonomicznej osłabiają państwo, które staje się niewydolne w zakresie wspierania rozwoju i utrzymywania stabilności społeczno-gospodarczej;
- słabe zarządzanie i korupcja w instytucjach publicznych – powodują zanik zaufania społecznego i uniemożliwiają skuteczne działania rządu. W efekcie państwo staje się niezdolne do świadczenia podstawowych usług, takich jak opieka zdrowotna, edukacja czy rozwój infrastruktury, a także ogranicza swoje funkcje, tracąc efektywną władzę (Kłosowicz, 2013, s. 72–81).

W przypadku poważnej utraty kontroli nad terytorium i ludnością w miejsce rządu centralnego mogą pojawiać się inne podmioty, które częściowo lub całkowicie przejmują kontrolę nad określonymi obszarami.

Sytuację pogarszają również głębokie podziały etniczne, religijne i polityczne, które nie tylko osłabiają funkcjonowanie państwa, lecz także w skrajnych przypadkach mogą prowadzić do konfliktów wewnętrznych lub nawet wojny domowej. Istotną rolę odgrywa też sfera publiczna, na którą wpływają procesy migracyjne, drenaż intelektualistów i naukowców oraz systematyczne wykluczanie określonych grup społecznych. Należy również wspomnieć o nieprzestrzeganiu praw człowieka i zasad rządów prawa, a co za tym idzie – ograniczaniu wolności obywatelskiej. Dodatkowo osłabiony aparat bezpieczeństwa, wewnętrzne konflikty, zamachy stanu, proliferacja broni, zamieszki i protesty destabilizują państwo. Podziały i rywalizacja wśród elit, a także oszustwa wyborcze, skutkują

dalszą destabilizacją i podkopują fundamenty państwa, które staje się coraz bardziej narażone na upadek (Wardin, 2013, s. 40–44).

Wśród czynników zewnętrznych należy wymienić:

- agresję ze strony innych państw – konflikty zbrojne, inwazje lub długotrwałe napięcia z sąsiednimi krajami mogą prowadzić do osłabienia struktury państwa. Wojny mogą wyniszczyć zasoby ludzkie, gospodarcze i finansowe, przez co państwo staje się coraz bardziej podatne na destabilizację;
- sankcje międzynarodowe, ograniczenia handlowe oraz embargo – mogą drastycznie obniżyć dochody państwa, doprowadzić do spadku inwestycji i zahamować rozwój gospodarczy. Przez to państwo traci możliwości zapewnienia swoim obywatelom podstawowych usług, co wpływa na destabilizację wewnętrzną. Ponadto wpływy polityczne, naciski i ingerencje ze strony potężniejszych krajów mogą destabilizować sytuację wewnętrzną;
- polityczne interwencje zewnętrzne, finansowanie opozycji lub wspieranie grup separatystycznych – to może wpływać na wewnętrzne konflikty, prowadząc do osłabienia władzy centralnej;
- zewnętrzne wstrząsy gospodarcze, takie jak globalne recesje – mogą negatywnie wpływać na gospodarkę państwa, prowadząc do kryzysu finansowego, bezrobocia i spadku poziomu życia obywateli. Osłabienie gospodarki państwa zewnętrznie wpływa na jego zdolność do skutecznego działania i wywołuje niezadowolenie społeczne;
- katastrofy naturalne, jak powódzie, susze, trzęsienia ziemi lub zmiany klimatyczne – mogą spowodować kryzys humanitarny i wymuszone migracje. Zewnętrzne wydarzenia tego typu osłabiają infrastrukturę i możliwości zarządzania, co może prowadzić do destabilizacji i chaosu;
- naciski ze strony organizacji międzynarodowych, takich jak ONZ czy MFW – mogą prowadzić do zmian politycznych i gospodarczych, które nie zawsze są korzystne dla danego państwa. Wymuszane reformy mogą powodować napięcia wewnętrzne i destabilizować państwo. Napływ uchodźców i migrantów z krajów objętych konfliktami lub katastrofami może stanowić wyzwanie dla zasobów i struktury społecznej państwa, jeśli nie są one przygotowane na taki napływ ludności. Tego typu zewnętrzna presja wywołuje napięcia społeczne i wyzwania integracyjne (Gil, 2015, s. 96–119).

Narzędziem analitycznym przydatnym do oceny stanu państw w zakresie ich efektywności i funkcjonalności jest tzw. Fragile State Index, opracowany

przez amerykańską organizację non-profit Fund for Peace. Jego celem jest ocena stabilności i odporności państw na różne czynniki kryzysowe, które mogą prowadzić do niestabilności politycznej, społecznej, gospodarczej i w konsekwencji do całkowitego upadku państwa. Indeks obejmuje wiele zmiennych, które pokazują stopień zagrożeń i podatności państw na kryzysy wewnętrzne i zewnętrzne, a wyniki co roku są publikowane przez *Foreign Policy Magazine*. FSI bazuje na analizie dwunastu wskaźników, które zgrupowano w trzy główne kategorie:

- wskaźniki ekonomiczne,
- wskaźniki polityczne,
- wskaźniki społeczne.

Każdy wskaźnik jest oceniany w skali od 0 do 10, gdzie wyższy wynik oznacza większe zagrożenie lub niestabilność. Ostateczny wynik FSI, suma punktów ze wszystkich wskaźników, pozwala określić, czy dane państwo należy do kategorii stabilnych, średnio stabilnych czy niestabilnych (Fund for Peace, 2023).

Wśród wskaźników społecznych znajdują się:

- ocena sytuacji demograficznej, w tym wzrostu populacji, gęstości zaludnienia oraz dostępności zasobów takich jak woda i żywność,
- liczba uchodźców i osób przesiedlonych, co może destabilizować sytuację polityczną i społeczną,
- masowe wyjazdy wykwalifikowanych obywateli oraz inne migracje, będące reakcją na trudną sytuację wewnętrzną,
- ocena poziomu różnic społeczno-ekonomicznych między różnymi grupami, co może prowadzić do napięć społecznych.

Na wskaźniki ekonomiczne składają się:

- wskaźniki wzrostu i zatrudnienia w wybranym państwie,
- poziom ubóstwa w kraju i trudności w dostępie do podstawowych zasobów,
- stopień, w jakim korupcja i nieefektywne zarządzanie wpływają na gospodarkę.

Wskaźniki polityczne:

- poziom poparcia obywateli dla władzy i legalność rządu,
- zdolność państwa do zapewnienia usług publicznych, takich jak opieka zdrowotna, edukacja czy transport,
- stopień przestrzegania prawa oraz zakres naruszeń praw człowieka,
- efektywność sił zbrojnych oraz służb bezpieczeństwa,
- wpływ konfliktów i podziałów politycznych wśród elit władzy na sytuację w wybranym kraju.

Fragile State Index jest ważnym narzędziem zarówno dla ekspertów, jak i dla organizacji międzynarodowych czy pozarządowych. Wskaźnik ten pozwala śledzić zmiany zachodzące w stabilności państw na przestrzeni lat, identyfikować zagrożenia oraz opracowywać programy pomocowe dostosowane do specyficznych potrzeb danego państwa.

Państwa upadłe i dysfunkcyjne na wybranych przykładach

Za jeden z pierwowzorów państwa upadłego uchodzi Somalia, która tuż po otwarciu Kanału Sueskiego w XIX w. stała się przedmiotem zainteresowania europejskich mocarstw. W 1887 r. Wielka Brytania utworzyła protektorat Somalilandu, Francja zajęła Dżibuti, a Włochy w 1889 r. przejęły wschodnie wybrzeże Somalii. W 1960 r. brytyjski Somaliland i włoska Somalia uzyskały niepodległość i połączyły się w Republikę Somalii. Różnice w zarządzaniu i systemach politycznych przyczyniły się jednak do trwającego konfliktu między Somalią a Somalilandem (Kłosowicz, 2017, s. 47, 161–165).

Somalijskie społeczeństwo opiera się na podziale na pięć głównych klanów, które odgrywają kluczową rolę w zapewnianiu bezpieczeństwa, pomocy społecznej i rozwiązywaniu sporów, tym samym często zastępując funkcje państwa. Mimo wspólnej etniczności i religii rywalizacja klanów o władzę, ziemię i zasoby uniemożliwia zjednoczenie kraju. Konflikty klanowe uwidoczniły się szczególnie w latach 60. XX w. W 1969 r. generał Mohammed Siad Barre przejął władzę, wprowadzając autorytarne rządy oparte na marksizmie i sojuszu z ZSRR. Dążył do realizacji idei Wielkiej Somalii, co wywołało wojnę ogadeńską (1977–1978) z Etiopią. Konflikt zakończył się klęską Somalii, głęboką zapaścią gospodarczą i zerwaniem sojuszu z Moskwą. Nowym sojusznikiem zostały Stany Zjednoczone, które zaczęły wspierać reżim i budować swoje bazy wojskowe. Rządy Barrego były także próbą zerwania z tradycyjną przynależnością klanową. Równocześnie są one opisywane jako jedne z najgorszych przykładów łamania praw człowieka w Afryce. Szczególnie dotkliwie represjonowany był region Somalilandu, gdzie wszelkie próby separatyzmu były brutalnie tłumione (Kłosowicz, 2017, s. 190–192). Wojna domowa w Somalii w latach 90. XX w. doprowadziła także do licznych międzynarodowych interwencji: UNOSOM I (United Nations Operation in Somalia I, 1992–1993), UNITAF (Unified Task Force, 1992–1993), UNOSOM II (United Nations Operation in Somalia II, 1993–1995), AMISOM (African Union Mission in Somalia, 2007–2022), EU NAVFOR (European Union Naval Force Somalia, od 2008 r.) (Purat, 2024, s. 290–296).

W tym kontekście warto wspomnieć o jednej z najbardziej dramatycznych misji międzynarodowych, która zakończyła się niepowodzeniem – o operacji w Somalii znanej jako *Restore Hope*. W 1993 r. Stany Zjednoczone, wraz z koalicją międzynarodową, wysłały swoje wojska do Somalii w celu przywrócenia porządku i pomocy humanitarnej w kraju pogrążonym w wojnie domowej i głodowej katastrofie. Jednak najtragiczniejszym wydarzeniem tej misji były walki w dniach 3–4 października 1993 r. w stolicy, Mogadiszu. Podczas akcji mającej na celu pojmanie jednego z dowódców milicji doszło do starcia amerykańskich sił specjalnych z bojownikami lokalnych grup. W wyniku walk, które trwały wiele godzin, zginęło 18 amerykańskich żołnierzy, a ponad 70 zostało rannych. Starcie w Mogadiszu stało się symbolem brutalnych realiów wojny i nieudanej interwencji międzynarodowej. Wydarzenie to miało ogromny wpływ na postrzeganie amerykańskich misji pokojowych, prowadząc do zmiany polityki zagranicznej USA w stosunku do interwencji militarnych w Afryce (Kłosowicz, 2008, s. 250–256).

W 2004 r. powstał Tymczasowy Rząd Federalny, zaś dwa lata później władza nieoficjalnie została przejęta przez Unię Trybunałów Islamskich (UIC), która jest uznawana za jedno z ugrupowań terrorystycznych. Doszło do nieudanego zamachu na ówczesnego prezydenta Somalii – Abdullaha Yusufa, który jednak ze względu na niezwykle trudną sytuację wewnętrzną kraju podał się do dymisji w 2008 r. Spowodowało to ustanowienie nowej misji pokojowej ze strony Unii Afrykańskiej, zaś w 2011 r. udało się doprowadzić do przedłużenia istnienia Tymczasowego Rządu Federalnego, którego władza obejmuje niewielki obszar Somalii. Reszta somalijskich terenów znalazła się we władaniu ugrupowania terrorystycznego Asz-Szabab (Szpak, 2014, s. 198). Organizacja ta wykorzystuje ograniczoną zdolność państwa somalijskiego do sprawowania kontroli oraz trwające kryzysy humanitarne, przeprowadzając ataki na siły rządowe, zagranicznych pokojowców i ludność cywilną. Jej celem jest obalenie Federalnego Rządu Somalii, usunięcie obcych wojsk oraz ustanowienie „Wielkiej Somalii” pod rządami ścisłego prawa islamskiego. Mimo licznych kampanii antyinsurencyjnych prowadzonych przez siły międzynarodowe Asz-Szabab pozostaje znaczącym zagrożeniem dla stabilności Somalii i regionu (*Conflict With*, 2024).

Analizując upadek Somali, należy wziąć pod uwagę takie czynniki, jak:

- działalność frakcji o charakterze militarnym i terrorystycznym,
- międzynarodowe interwencje,
- spory terytorialne,
- utrata władzy nad częścią terytorium,
- kryzys gospodarczy, humanitarny i klimatyczny.

Upadek Somalii jest wynikiem skomplikowanej interakcji problemów historycznych, społecznych i politycznych, które wzajemnie się pogłębiały. Dziedzictwo kolonializmu, który podzielił kraj na brytyjską Somalię na północy i włoską na południu, stworzyło fundamenty braku jednolitej tożsamości narodowej oraz napięć klanowych. Autorytarne rządy Barrego, naznaczone korupcją, represjami i nieudaną wojną z Etiopią o Ogaden, osłabiły instytucje państwowe, co doprowadziło do jego obalenia w 1991 r. oraz do rozpadu struktur władzy. Po tym wydarzeniu Somalia pogrążyła się w długotrwałej wojnie domowej, w której rywalizacja klanowa, działalność ekstremistycznych grup takich jak Asz-Szabab, podział terytorialny na autonomiczne regiony (np. Somaliland i Puntland) oraz kryzys humanitarny doprowadziły do trwałej destabilizacji. Brak centralnej władzy sprzyjał rozwojowi piractwa morskiego, masowej migracji i uzależnieniu od międzynarodowej pomocy. Rozpad infrastruktury, brak usług publicznych oraz łamanie praw człowieka pogłębiły kryzys, czyniąc Somalię przykładem państwa upadłego. Ponadto Dudkiewicz (2013, s. 74) opisuje Somalię jako jedyny współczesny przykład państwa upadłego, które od ponad dwóch dekad nie posiada efektywnej władzy centralnej. Somalia mimo formalnego uznania jej podmiotowości międzynarodowej nie jest w stanie realizować podstawowych funkcji państwa, takich jak ochrona praw obywateli czy wykonywanie zobowiązań traktatowych. Z tego względu stanowi ona przykład skrajnego przypadku upadku państwowości, w którym dochodzi nie tylko do chaosu i przemocy, lecz także do faktycznej prywatyzacji państwa. Autor zwraca uwagę, że w wyniku tego Somalia nie może korzystać z praw wynikających z prawa międzynarodowego, takich jak prawo legacji czy zdolność traktatowa, co dodatkowo komplikuje jej status i relacje z innymi podmiotami na arenie międzynarodowej.

Kolejnym przykładem państwa upadłego jest Libia. Po dojściu Mu'ammara al-Kaddafiego do władzy w 1969 r. Libia przekształciła się z monarchii zarządzanej przez króla Idrisa I w reżim autokratyczny. Królestwo Libii, które powstało w 1951 r. jako jedno z pierwszych afrykańskich państw niepodległych po zakończeniu kolonializmu, cieszyło się stosunkową stabilnością za rządów Idrisa I. Jednak kraj pozostawał jednym z najbiedniejszych na świecie, aż do odkrycia złóż ropy naftowej w latach 50. XX w., co rozpoczęło jego gospodarczą transformację. Po zakończeniu II wojny światowej Libia była pod administracją brytyjską i francuską, a Zgromadzenie Ogólne ONZ ogłosiło jej niepodległość. W 1969 r. młody oficer Mu'ammad al-Kaddafi przeprowadził bezkrwawy zamach stanu, obalając monarchię i wprowadzając własny reżim. Jego rządy trwały aż do 2011 r., kiedy to upadek Kaddafiego wywołał chaos i próżnię władzy (Niziński, 2014, s. 97–98).

Po obaleniu Kaddafiego w 2011 r. w toku Arabskiej Wiosny Libia nie zdołała wypracować stabilnych struktur państwowych. Zamiast tego kraj pogrążył się w wojnie domowej, z podziałami plemiennymi, rywalizującymi frakcjami politycznymi oraz ekstremistycznymi grupami, takimi jak ISIS i Al-Kaida, które znalazły dogodne warunki do działalności w wyniku braku centralnej władzy. Główne frakcje – Rząd Jedności Narodowej (GNA) z siedzibą w Trypolisie i Libijska Armia Narodowa (LNA) pod dowództwem generała Chalify Haftara – rywalizują o władzę, a liczne zewnętrzne interwencje, w tym wsparcie ze strony Turcji, Rosji, Zjednoczonych Emiratów Arabskich i Egiptu, pogłębiają konflikt (Stempień, 2021, s. 300–304).

Analizując upadek Libii, należy wziąć pod uwagę takie czynniki, jak:

- nieskuteczność interwencji międzynarodowych i słabość mechanizmów pokojowych,
- złożoność problemu wynikająca z uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych,
- uzależnienie od ropy jako przeszkoda w rozwoju i stabilizacji,
- brak chęci do dialogu wewnętrznego.

Libia zmaga się z poważnymi problemami gospodarczymi, w tym z silnym uzależnieniem od ropy naftowej, co sprawia, że wahania cen tego surowca mają katastrofalne skutki dla całej gospodarki. Choć dochody z ropy finansują frakcje polityczne, brak dywersyfikacji gospodarki, wysokie bezrobocie, zwłaszcza wśród młodych ludzi, a także korupcja i słabe instytucje państwowe pogłębiają kryzys. Dodatkowo nierówności społeczne i marginalizacja biedniejszych plemion prowadzą do wzrostu frustracji i napięć. Proces pokojowy, choć wielokrotnie podejmowany, nie przyniósł trwałych porozumień, a Libia pozostaje w stanie niestabilności politycznej i gospodarczej. Ponadto Libia stała się jednym z głównych źródeł problemów migracyjnych dla Europy, szczególnie po obaleniu Kaddafiego w 2011 r. Po wojnie domowej, która pogrążyła kraj w chaosie, Libia stała się niestabilnym państwem, w którym rządy centralne miały ograniczoną kontrolę nad terytorium. Z tego powodu stała się kluczowym węzłem dla migrantów, którzy próbują dotrzeć do Europy, głównie z Afryki subsaharyjskiej. Libijscy przemytnicy ludzi wykorzystali brak stabilności i słabe instytucje, by zorganizować nielegalne szlaki migracyjne przez Morze Śródziemne, co doprowadziło do licznych tragedii na wodach przybrzeżnych. W wyniku tej sytuacji Libia stała się ważnym punktem migracyjnym, z którego migranci próbują dotrzeć do Włoch, Malty i innych krajów europejskich (Jarząbek, 2024, s. 219). Konflikty zbrojne, brutalne traktowanie migrantów oraz brak dostępu

do podstawowych usług sprawiają, że Libia jest wyzwaniem w zarządzaniu migracją w Europie (Kosman, 2021, s. 75).

W literaturze można spotkać państwa, które są często podawane jako klasyczne przykłady państw upadłych, jednak nie wszystkie z nich mają cechy tego terminu. Istnieją także takie państwa, które wpisują się w kategorię państw dysfunkcyjnych – takich, które choć nie osiągnęły całkowitego upadku, borykają się z poważnymi problemami strukturalnymi i społecznymi. Przykładem takiego państwa jest Meksyk, który mimo utrzymującej się formalnej struktury państwowej zмага się z poważnymi kryzysami, takimi jak nasilona przemoc związana z kartelami narkotykowymi, korupcja i brak pełnej kontroli nad niektórymi terytoriami. W tym kontekście Meksyk można uznać za państwo dysfunkcyjne, gdzie instytucje państwowe mają ograniczoną zdolność do efektywnego zarządzania sytuacjami kryzysowymi.

W Meksyku od lat 90. XX w. trwa nieprzerwana wojna narkotykowa, której korzenie sięgają działalności Miguela Félix Gallardo – pierwszego meksykańskiego bossa narkotykowego. W latach 80. XX w. Gallardo zjednoczył mniejsze organizacje przestępcze zajmujące się produkcją i przemytem marihuany oraz nawiązał współpracę z kolumbijskimi kartelami, co pozwoliło mu na ekspansję w handlu kokainą. Z roli producenta marihuany przeszedł do roli dystrybutora kokainy, zaś jego aresztowanie doprowadziło do rozpadu kartelu z Guadalajary na mniejsze grupy, w tym karteli z Sinaloi, Juárez i Tijuany. Kilka lat później, po upadku kolumbijskich karteli Medellín i Cali, meksykańskie kartele rozpoczęły walkę o dominację (Brudzińska, 2011, s. 73–84). W 2006 r. prezydent Felipe Calderón rozpoczął wojnę z kartelami, korzystając z wojska w odpowiedzi na korupcję i rosnącą potęgę przestępczych organizacji. Reakcja rządu zjednoczyła rozbite kartele, ale w 2009 r. powstała nowa organizacja – *Cártel de Jalisco Nueva Generación* (CJNG). Początkowo składała się z byłych operatorów meksykańskich sił specjalnych, CJNG szybko zdobyło kontrolę nad dużymi obszarami, unikając wewnętrznych konfliktów dzięki silnej, zmilitaryzowanej strukturze organizacyjnej. CJNG stało się dominującym graczem na rynku fentanylu, kontrolując jego produkcję i przemyt, a także korzystając z nieformalnego wsparcia Chin, które dostarczają im uzbrojenie i chemików. Dodatkowo kontrolują oni tereny, na których znajdują się ogromne złoża litu (Jargiełło, 2018, s. 54–57).

Jednym z poważnych problemów Meksyku jest niski poziom zaufania do władz. Po brutalnej rewolucji na początku XX w. kraj był przez dekady rządzony przez Partię Rewolucyjno-Instytucjonalną (PRI), której centralna władza była na tyle słaba, że nie zapewniała obywatelom podstawowych usług. Kartele

angażują się w budowę infrastruktury, takich jak drogi, szpitale czy szkoły. Korupcja jest również napędzana przez kartele, które rekrutują funkcjonariuszy służb, oferują opłacenie studiów dla prawników oraz inwestują w lokalne firmy. Kartele związały się także z religią, tworząc kult Santa Muerte, który zyskał dużą popularność w konserwatywnym społeczeństwie meksykańskim.

Analizując dysfunkcję Meksyku, należy wziąć pod uwagę takie czynniki, jak:

- ograniczona zdolność aparatu władzy,
- niezdolność przeprowadzania operacji wojskowych i policyjnych,
- czynniki zagraniczne wpływające na nieudolność władzy.

Rozwiązanie kryzysu w Meksyku wydaje się niezwykle trudne. Lata korupcji i słabej władzy centralnej pozostawiły kraj bez efektywnych narzędzi walki z przestępczością. Jednym z rozwiązań proponowanych na arenie międzynarodowej jest uznanie CJNG za organizację terrorystyczną, ale ten krok wiąże się z poważnymi problemami. Po pierwsze, identyfikacja członków karteli nie jest prosta, co utrudnia działania wojskowe. Po drugie, odpowiedź karteli mogłaby pogłębić kryzys. Po trzecie, interwencja zbrojna w Meksyku mogłaby zaszkodzić nie tylko amerykańskiej gospodarce, lecz mogłaby także spowodować kryzys żywnościowy w wielu krajach Ameryki Łacińskiej. Wreszcie, handel narkotykami stanowi istotny element globalnej gospodarki, a pieniądze z tej działalności były w przeszłości „bezpiecznikiem” w czasie kryzysów finansowych. Rozwiązaniem może być „scenariusz Medellín”, czyli sytuacja, w której handel narkotykami kontroluje jedna organizacja, co mogłoby zapewnić względny spokój i umożliwić rozwój Meksyku.

Kolejnym przykładem wpisującym się w ramy państw dysfunkcyjnych jest Cypr, który przez wieki był przedmiotem rywalizacji różnych mocarstw, w tym Grecji, Turcji, a później Wielkiej Brytanii, która kontrolowała wyspę od 1878 r. do uzyskania niepodległości w 1960 r. Podczas panowania brytyjskiego nasiliły się napięcia między dwoma głównymi grupami etnicznymi na wyspie – Grekami cypryjskimi i Turkami cypryjskimi. Po uzyskaniu niepodległości Cypr stał się państwem federacyjnym z systemem rządów, który miał na celu zabezpieczenie równowagi między obiema grupami etnicznymi. W 1974 r., po zamachu stanu wspieranym przez Grecję, w którego wyniku na Cyprze doszło do obalenia rządu, Turcja przeprowadziła interwencję wojskową i zajęła północną część wyspy. Na skutek tego wydarzenia Cypr został podzielony na dwie części – południową (grecką), kontrolowaną przez rząd Cypru, oraz północną (turecką), proklamowaną przez Turków cypryjskich jako Turecka Cypryjska

Ludowa Władza (obecnie Turecka Republika Północna Cypru, uznawana tylko przez Turcję) (Adamczyk, 1997, s. 78–81).

Podział Cypru na dwie części, z jednej strony wynikający z interwencji zbrojnej, a z drugiej z nieudanej próby współistnienia dwóch grup etnicznych w jednym państwie, stworzył poważną dysfunkcję polityczną. Po 1974 r. Cypr stał się państwem podzielonym, z brakiem centralnej władzy, która mogłaby skutecznie zarządzać całością terytorium. System rządów w Cyprze nie przetrwał testu czasu, a kraj stał się polem rywalizujących interesów między dwoma częściami, które są silnie zróżnicowane etnicznie i politycznie. Konflikt między Grekami cypryjskimi a Turkami cypryjskimi przez wiele lat podważał stabilność państwa. Z kolei obecność obcych mocarstw – Grecji i Turcji – tylko pogłębiała podziały. Brak porozumienia między obiema społecznościami doprowadził do tego, że kraj stał się obiektem rywalizujących wpływów zewnętrznych (Alagierski, 2017, s. 54). Zamiast budować zjednoczone państwo, Cypr stał się areną nieustających napięć. Pomimo przynależności do Unii Europejskiej od 2004 r. Cypr boryka się z problemem braku pełnej integracji, zarówno wewnętrznej, jak i zewnętrznej. Względy polityczne, historyczne oraz etniczne sprawiają, że wyspa jest wciąż w pewnym sensie izolowana, szczególnie w kwestiach współpracy z Turcją, której decyzje polityczne, takie jak blokada otwarcia portów cypryjskich, mają duży wpływ na funkcjonowanie państwa (Alagierski, 2017, s. 66, 69).

W południowej, greckiej części wyspy gospodarka jest bardziej zróżnicowana, podczas gdy północna część wyspy, pod kontrolą Turków cypryjskich, jest daleka od rozwoju, a jej gospodarka jest uzależniona od pomocy Turcji i handlu nielegalnego. Mimo rozwoju instytucji demokratycznych kraj boryka się z problemem korupcji na różnych szczeblach władzy, szczególnie w kontekście sprawowania władzy w północnej części wyspy. Zawodność instytucji i brak skutecznych mechanizmów przeciwdziałania przestępczości organizowanej oraz brak spójnej polityki administracyjnej sprawiają, że państwo nie może w pełni efektywnie zarządzać swoimi zasobami (Madej, 2020, s. 51).

Analizując dysfunkcje Cypru, należy wziąć pod uwagę takie czynniki, jak:

- podział terytorialny i etniczny powodujący napięcia,
- nieudolność aparatu władzy,
- problemy z integracją międzynarodową północnej części państwa,
- kryzys gospodarczy części państwa,
- korupcja i słabe instytucje państwowe.

Cypr jest przykładem państwa dysfunkcyjnego, w którym z powodu historycznych podziałów, napięć etnicznych, interwencji zewnętrznych oraz braku

silnych i stabilnych instytucji państwowych państwo nie jest w stanie w pełni funkcjonować jako zjednoczona jednostka. Podstawowym wyzwaniem Cypru jest rozwiązanie konfliktu etnicznego i próba odbudowy państwa w duchu współpracy między Grekami cypryjskimi a Turkami cypryjskimi, z poszanowaniem praw obu grup etnicznych. Dodatkowo potrzebna jest reforma instytucji państwowych, które powinny działać na rzecz integracji, stabilności politycznej i rozwoju gospodarczego. Cypr powinien również podjąć kroki w kierunku poprawy stosunków międzynarodowych, szczególnie z Turcją, oraz zwiększyć zaangażowanie w rozwój zrównoważonej gospodarki, która nie będzie uzależniona od podziałów terytorialnych.

Działania organizacji i społeczności regionalnych w celu zahamowania procesu narastania dysfunkcjonalności państw i ich upadku

Międzynarodowe działania na rzecz państw upadłych mają na celu przywrócenie podstawowych funkcji rządowych, zapewnienie stabilności oraz wsparcie społeczeństwa dotkniętego konfliktami. Tego rodzaju interwencje są realizowane przez organizacje międzynarodowe, sojusze regionalne, a także kraje sąsiednie. W praktyce obejmują szeroki wachlarz działań, od misji pokojowych po programy odbudowy gospodarczej i wsparcie społeczeństwa obywatelskiego. Jednym z najważniejszych działań międzynarodowych na rzecz państw upadłych są misje pokojowe prowadzone przez Organizację Narodów Zjednoczonych. Celem tych misji jest ochrona ludności cywilnej, stabilizacja regionu oraz stworzenie warunków do odbudowy struktur państwowych (Marcinkowski, 2011, s. 15–16).

Misje pokojowe w Somalii były jednym z najbardziej złożonych i kontrowersyjnych przykładów międzynarodowej interwencji. W początkowej fazie misja UNOSOM I (1992) miała ograniczony mandat – dostarczanie pomocy humanitarnej w warunkach konfliktu między rywalizującymi klanami. Szybko jednak okazało się, że brak wystarczających środków i narastająca przemoc uniemożliwiały skuteczne działania. W odpowiedzi Rada Bezpieczeństwa ONZ zatwierdziła operację UNITAF pod dowództwem USA, która była pierwszą misją o charakterze „wymuszania pokoju” (*peace enforcement*), a nie jedynie jego utrzymania. Dzięki większemu zaangażowaniu wojskowemu zapewniono chwilową poprawę sytuacji humanitarnej. Jednak przekształcenie misji w UNOSOM II (1993–1995) z ambitnym celem odbudowy struktur państwowych i rozbrojenia milicji spotkało się z oporem lokalnych przywódców. Starcie w Mogadiszu w październiku

1993 r., w którym zginęło 18 amerykańskich żołnierzy, doprowadziło do zmiany polityki Zachodu wobec Somalii i do stopniowego wycofania sił ONZ (Raubo, 2007). Misje ujawniły ograniczenia międzynarodowych operacji pokojowych w sytuacjach, gdy brakowało jednolitej władzy i zgody lokalnych stron na interwencję, a konsekwencją było pozostawienie Somalii w stanie chronicznej niestabilności i upadku państwowości. Z kolei wspieranie pokoju w Libii koncentruje się głównie na działalności UNSMIL (United Nations Support Mission in Libya), powołanej w 2011 r. na mocy rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ z 2009 r. UNSMIL jest misją polityczną, której celem jest mediacja między stronami konfliktu, wspieranie procesu pokojowego, monitorowanie praw człowieka oraz pomoc w budowaniu instytucji państwowych (Przybylska-Maschner, 2014, s. 16–17). Początkowe sukcesy, takie jak wybory parlamentarne w 2012 r., szybko zostały przyćmione przez wznowienie walk między rywalizującymi rządami oraz liczne ingerencje zewnętrzne (m.in. ze strony Turcji i Rosji). Kluczowe znaczenie miało zawarcie porozumienia o zawieszeniu broni w 2020 r., które pozwoliło wznowić rozmowy polityczne i ustalić harmonogram wyborów. Mimo tych działań sytuacja pozostaje niestabilna, a największymi wyzwaniami są demilitaryzacja, reintegracja milicji oraz zapobieganie wpływowi zewnętrznym, które podsycają konflikt (Jarząbek, 2024, s. 215–216).

Działania Unii Afrykańskiej i Ligi Państw Arabskich wobec państw upadłych, takich jak Somalia i Libia, miały na celu przywrócenie stabilności, ale napotkały liczne trudności. W Somalii Unia Afrykańska wspierała rząd federalny w walce z ekstremistyczną grupą Asz-Szabab, oferując wsparcie militarne oraz pomagając w odbudowie struktur państwowych. Niemniej misja borykała się z brakiem wystarczających środków oraz z problemami wynikającymi z fragmentacji władzy w kraju (Falfore, 2016, s. 52–52). Liga Państw Arabskich, choć formalnie zaangażowana w dyplomatyczne rozwiązania, miała ograniczony wpływ na sytuację wewnętrzną Somalii. W Libii po upadku reżimu Kaddafiego Unia Afrykańska starała się mediować i wspierała procesy pokojowe, ale jej rola była ograniczona przez wewnętrzne podziały i brak konsensusu wśród państw członkowskich. Liga Państw Arabskich wspierała różne strony konfliktu, w tym rząd w Trypolisie, oraz wywierała presję na zakończenie walk (Jarząbek, 2024, s. 222–223, 226). Mimo wysiłków obu organizacji sytuacja pozostaje niestabilna, a ich działania nie przynoszą trwałych rezultatów w przywracaniu suwerenności i stabilności.

Unia Europejska również angażuje się w pomoc humanitarną, rozwój instytucji i stabilizację państw upadłych. Działania UE koncentrują się na wsparciu demokratyzacji, poprawie bezpieczeństwa oraz wzmocnieniu rządów prawa.

Ponadto w Somalii UE angażuje się poprzez European Union Training Mission in Somalia (EUTM Somalia) – misję, która wspiera odbudowę sił zbrojnych i reformę sektora bezpieczeństwa, oraz European Union Capacity Building Mission in Somalia (EUCAP Somalia), której celem jest wzmocnienie zdolności somalijskich instytucji do zarządzania bezpieczeństwem (Raubo, 2014, s. 178–179). W Libii UE prowadzi projekt EU Border Assistance Mission in Libya (EUBAM Libya), wspierający zarządzanie granicami i poprawę kontroli granicznych (Marcinkowska, 2017, s. 88). W Meksyku UE realizuje współpracę na wielu płaszczyznach, obejmujących politykę, handel, zrównoważony rozwój, edukację, bezpieczeństwo oraz migrację. Obie strony współpracują na rzecz promowania demokracji, praw człowieka. W zakresie zrównoważonego rozwoju UE i Meksyk angażują się w walkę ze zmianami klimatycznymi i w ochronę środowiska. Współpraca obejmuje także edukację, badania naukowe i innowacje, jak również bezpieczeństwo, w tym zwalczanie przestępczości zorganizowanej i handlu narkotykami. Ponadto obie strony współdziałają w zarządzaniu migracją, ochronie uchodźców oraz przeciwdziałaniu nielegalnemu przepływowi ludzi (Velasco-Pufleau, 2023, s. 164–165).

Działania międzynarodowe i regionalne w państwach upadłych są złożone i długofalowe. Połączenie misji pokojowych, wsparcia ekonomicznego, pomocy humanitarnej i działań dyplomatycznych jest konieczne do ich odbudowy. Zazwyczaj wymaga to współpracy wielu podmiotów – od organizacji międzynarodowych i regionalnych, przez rządy innych krajów, aż po organizacje pozarządowe – które dążą do stworzenia warunków, w których państwa upadłe mogą odzyskać stabilność i autonomię w zarządzaniu własnymi zasobami (Klin, 2014, s. 121–122).

Zakończenie

Zbadanie historycznych i współczesnych przyczyn upadku lub dysfunkcji państw wskazuje, że zjawiska te są często efektem trudnego dziedzictwa kolonializmu, wszechobecnej korupcji oraz głębokich konfliktów etnicznych i religijnych. Kolonializm pozostawił wiele państw z granicami ustalonymi arbitralnie, bez uwzględnienia istniejących podziałów etnicznych, religijnych czy kulturowych. Wprowadzone wówczas struktury władzy były często represyjne i nieprzystosowane do lokalnych warunków. Po dekolonizacji nowo powstałe państwa często nie miały wystarczających zasobów ani instytucji, by zbudować stabilne struktury. Przykładem są kraje afrykańskie, gdzie kolonialne podziały wywołały liczne

konflikty etniczne. Wiele państw upadłych oraz dysfunkcyjnych charakteryzuje się endemiczną korupcją, która podważa zaufanie obywateli do rządu i uniemożliwia skuteczne zarządzanie. Nielegalne praktyki, takie jak sprzeniewieranie funduszy publicznych czy nepotyzm, przyczyniają się do osłabienia funkcjonowania instytucji publicznych. Skutkiem tego jest niemożność zapewnienia podstawowych usług, takich jak ochrona zdrowia, edukacja czy bezpieczeństwo. Brak inkluzywności w systemach politycznych często prowadzi do marginalizacji określonych grup etnicznych lub religijnych, co wywołuje napięcia społeczne. Konflikty te eskalują w wyniku nierównego podziału władzy i zasobów, prowadząc do destabilizacji państwa. Przykładem jest Sudan, gdzie konflikty między północą a południem doprowadziły do wojny domowej i secesji Sudanu Południowego. Interwencje militarne oraz ingerencje w wewnętrzne sprawy państw często prowadzą do destabilizacji. Wspieranie jednej strony konfliktu kosztem drugiej lub obalanie rządów, nawet tych niedemokratycznych, często skutkuje próżnią władzy, tak jak w Iraku po interwencji USA w 2003 r. oraz w Libii po obaleniu Kaddafiego. Państwa z nierozwiniętą gospodarką, uzależnione od eksportu surowców naturalnych, są szczególnie narażone na upadek w obliczu spadków cen na rynkach międzynarodowych. Brak dywersyfikacji gospodarki oraz wysokie wskaźniki bezrobocia prowadzą do ubóstwa i niezadowolenia społecznego. Zjawisko to widoczne jest w Wenezueli, której gospodarka załamała się w wyniku spadku cen ropy. W państwach o słabych strukturach władzy organizacje zbrojne i terrorystyczne przejmują kontrolę nad niektórymi obszarami, oferując alternatywne struktury rządów. W ten sposób nasilają się konflikty, a rząd centralny traci autorytet. Państwo Islamskie w Iraku i Syrii było tego wyraźnym przykładem. Klęski żywiołowe, takie jak susze, powodzie czy epidemie, szczególnie w państwach bez odpowiednich zasobów i przygotowania, mogą doprowadzić do załamania struktur państwowych. Przykładem jest Somalia, gdzie susza i głód spotęgowały kryzys państwowości.

Państwa dysfunkcyjne i upadłe stanowią poważne zagrożenie dla współczesnego bezpieczeństwa globalnego, ponieważ destabilizują swoje regiony, generując fale przemocy, przestępczości transgranicznej i ekstremizmu. Upadek struktury państwowej sprawia, że obszary te stają się wylęgarniami dla organizacji terrorystycznych, przestępczości zorganizowanej oraz nielegalnego handlu bronią, narkotykami i ludźmi. Ich niestabilność często powoduje masowe migracje, które wywierają presję na inne kraje i prowadzą do napięć społecznych i politycznych. Brak stabilnych instytucji państwowych w tych krajach powoduje, że pomoc humanitarna i wysiłki stabilizacyjne stają się wyzwaniem

wymagającym długotrwałych i kosztownych interwencji. W sytuacjach kryzysowych wsparcie zewnętrzne jest często jedynym ratunkiem dla lokalnej ludności. Co więcej, te problemy mają tendencję do rozprzestrzeniania się na sąsiednie regiony, angażując kraje ościennie oraz organizacje międzynarodowe w kosztowne działania mające na celu ograniczenie skutków niestabilności. Państwa te, będąc trwale niestabilne, przyczyniają się do nieustannego wzrostu zagrożeń dla pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego, podkreślając tym samym konieczność podejmowania skoordynowanych działań międzynarodowych na rzecz ich stabilizacji oraz wspierania ich odbudowy społecznej i gospodarczej.

Analizując czynniki wewnętrzne i zewnętrzne upadku państwowości, postulować należałoby wypracowanie bardziej spójnych strategii międzynarodowych w celu przeciwdziałania rozpadowi państw oraz wzmocnienie roli organizacji międzynarodowych i regionalnych, a także rozwijanie mechanizmów pokojowych oraz wspieranie państw zagrożonych upadkiem poprzez pomoc finansową, technologiczną i edukacyjną.

Bibliografia

- Adamczyk, A. (1997). Problem cypryjski. *Studia Europejskie*, 4, 73–92.
- Alagierski, M. (2017). Relacje Turcji z Unią Europejską. Kwestia członkostwa Republiki Cypru we Wspólnocie. *Zeszyty Naukowe Zbliżenia Cywilizacyjne*, 13(2), 50–74.
- Bieleń, S. (2006). Państwa upadłe. W: J. Symonides (red.), *Organizacja Narodów Zjednoczonych – bilans i perspektywy* (s. 622–644). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Bieleń, S. (2009). Państwa w stanie kryzysu i upadku? W: M. Sułek & J. Symonides (red.), *Państwo w teorii i praktyce stosunków międzynarodowych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Brudzińska, K. (2011). Demokratyzacja systemu politycznego Meksyku: wyzwania i sukcesy. W: P. Łaciński (red.), *Latynoameryka u progu trzeciego stulecia niepodległości: przywództwo, idee i systemy polityczne* (s. 73–94). Warszawa: Collegium Civitas Press.
- Chomsky, N. (2006). *Failed States: The Abuse of Power and the Assault on Democracy*. New York: Metropolitan Books.
- Center for Preventive Action (2024). *Conflict With Al-Shabaab in Somalia*. https://www.eeas.europa.eu/mexico/european-union-and-mexico_en?s=248 (dostęp: 12.01.2025).
- Council on Foreign Relations (b.d.). Conflict with Al-Shabaab in Somalia. *Global Conflict Tracker*. <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/al-shabab-somalia> (dostęp: 12.02.2025).
- Departament Spraw Politycznych i Budowania Pokoju ONZ (DPPA) – sekcja dotycząca UNSMIL. <https://dppa.un.org/en/mission/unsmil> (dostęp: 12.01.2025).

- Dudkiewicz, H. (2013). Państwo dysfunkcyjne a państwo upadłe: prawnomiedzynarodowe argumenty na rzecz ujednolicenia stosowanej terminologii. W: R. Kłosowicz (red.), *Państwa dysfunkcyjne i ich destabilizujący wpływ na stosunki międzynarodowe* (s. 71–91). Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- EU Border Assistance Mission in Libya (EUBAM Libya). https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-libya-relations_en (dostęp: 12.01.2025).
- EUCAP Somalia (European Union Capacity Building Mission in Somalia). https://www.eeas.europa.eu/eeas/factsheet-eucap-somalia_en (dostęp: 12.01.2025).
- EU-Mexico Relations. https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-mexico-relations_en (dostęp: 12.01.2025).
- EUTM Somalia (European Union Training Mission Somalia). https://www.eeas.europa.eu/eutm-somalia/factsheet-eutm-somalia_en (dostęp: 12.01.2025).
- Falfore, O.A. (2016). The African Union and peace and security in Central Africa. *Journal of African Union Studies*, 5(2/3), 51–66.
- Fund for Peace (2023). What does state fragility mean? *Fragile States Index*. <https://fragilestatesindex.org/frequently-asked-questions/what-does-state-fragility-mean/> (dostęp: 12.01.2025).
- Gil, G. (2015). *Upadanie państwa w stosunkach międzynarodowych po zimnej wojnie*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Helman, G.B. & Ratner, S.R. (1993). Saving Failed States. *Foreign Policy*, 89. <https://foreignpolicy.com/2010/06/15/saving-failed-states> (dostęp: 12.01.2025).
- Jargiełło, A. (2018). Założenia strategii bezpieczeństwa Felipe Calderona i Enrique Peña Nieto w zakresie zwalczania przestępczości zorganizowanej w Meksyku. *Ameryka Łacińska. Kwartalnik analityczno-informacyjny*, 26(1), 51–70.
- Jarząbek, J. (2024). Rywalizacja mocarstw regionalnych i globalnych w pogrążonej wojną domową Libii. *Politeja*, 89, 209–229.
- Klin, T. (2014). Państwa upadłe. W: A. Florczak & A. Lisowska (red.), *Organizacje międzynarodowe w działaniu* (s. 105–122). Wrocław: Uniwersytet Wrocławski.
- Kłosowicz, R. (2008). *U.S. Marines jako narzędzie polityki zagranicznej Stanów Zjednoczonych*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Kłosowicz, R. (2013). *Państwa dysfunkcyjne i ich destabilizujący wpływ na stosunki międzynarodowe*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Kłosowicz, R. (2017). *Konteksty dysfunkcyjności państw Afryki Subsaharyjskiej*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Kosman, M.M. (2021). Dekada kryzysu w Libii jako wyzwanie dla Unii Europejskiej (2011–2021). *Rocznik Integracji Europejskiej*, 15, 71–83.
- Lizak, W. (2009). Państwo w Afryce. W: M. Sułek & J. Symonides (red.), *Państwo w teorii i praktyce stosunków międzynarodowych*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Madej, P.P. (2020). Separatyzm cypryjski – wielowymiarowość problemu. W: J. Marszałek-Kawa (red.), *Współczesny regionalizm Bliskiego i Dalekiego Wschodu* (s. 42–59). Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Marcinkowska, P. (2017). Peacekeeping in the Mediterranean as an Ongoing Challenge for International Organizations: the EU Case. *Studia Europejskie*, 21(1 (81)), 79–97.
- Marcinkowski, C. (2011). Istota i ewolucja misji pokojowych ONZ. *Przegląd Historyczno-Wojskowy*, 12(63), 7–20.

- Misja Unii Afrykańskiej w Somalii (AMISOM). <https://amisom-au.org> (dostęp: 12.01.2025).
- Przybylska-Maszner, B. (2014). Operacje wojskowe Unii Europejskiej w Afryce – ambicje, możliwości, efekty. W: tejże (red.), *Operacje wojskowe Unii Europejskiej w Afryce* (s. 9–22). Poznań: Wydawnictwo Naukowe Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa UAM.
- Rotberg, R.I. (2004). *When States Fail: Causes and Consequences*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Raubo, J. (2007). Problemy obecności sił międzynarodowych w Somalii w latach 1992–1995. W: A. Potyrała (red.), *Współczesne spory i konflikty międzynarodowe: Studia przypadków*. Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Raubo, J. (2014). Operacja wojskowa EUTM SOMALIA. W: B. Przybylska-Maszner (red.), *Operacje wojskowe Unii Europejskiej w Afryce* (s. 167–186). Poznań: Wydawnictwo Naukowe Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa UAM.
- Stempień, M.S. (2019). Wojna domowa w Libii w latach 2014–2018. *Mysł Ekonomiczna i Polityczna*, 1, 294–314.
- Szpak, A. (2014). (Nie)odpowiedzialność „państwa upadłego” w świetle Artykułów Komisji Prawa Międzynarodowego o odpowiedzialności państw. W: M. Balcerzak & J. Kapelańska-Pregowska (red.), *Odpowiedzialność międzynarodowa w związku z naruszeniem praw człowieka i międzynarodowego prawa humanitarnego* (s. 189–207). Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika.
- Velasco-Pufleau, M. (2023). Parliamentary diplomacy in practice: The role of the European Parliament delegations in the modernization of the Global Agreement between the European Union and Mexico. W: *Over The Atlantic. Diplomacy and Paradiplomacy in EU and Latin America* (s. 141–166). [b.w.].
- Wardin, K. (2013). Zagrożenie bezpieczeństwa międzynarodowego: Państwa słabe i upadłe – casus pułapki tożsamości kulturowej. *Przegląd Naukowo-Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa*, 4, 37–46.
- UNITAF (Unified Task Force). <https://peacekeeping.un.org/mission/past/unosom2.htm> (dostęp: 12.01.2025).
- UNOSOM I (United Nations Operation in Somalia I). <https://peacekeeping.un.org/mission/past/unosomi.htm> (dostęp: 12.01.2025).
- UNOSOM II (United Nations Operation in Somalia II). <https://peacekeeping.un.org/mission/past/unosom2.htm> (dostęp: 12.01.2025).
- UNSMIL. <https://unsmil.unmissions.org> (dostęp: 12.01.2025).
- Liga Państw Arabskich – Informacje o Libii. <https://www.lasportal.org/en/countries/libya> (dostęp: 12.01.2025).

From causes to solutions – failed states and their impact on contemporary international security

SUMMARY The modern world, based on complex international relations, emphasizes the key importance of state stability for global security. States that experience deep crises that prevent them from functioning effectively have become a threat to this security. Such states, referred to as „failed states”, pose a threat to both their citizens and the international order. This term refers to countries that are unable

to perform basic functions, such as protecting borders, enforcing law, providing public services or ensuring economic stability. Failed states are characterized by political instability, corruption, social inequalities and humanitarian crises. The examples of Somalia, Syria and Yemen illustrate how long-term conflicts, the breakdown of state structures and humanitarian crises have led to destabilization. State failure is not a one-time process, but a long-term phenomenon resulting from a combination of internal and external factors. Armed conflicts, economic crises, corruption and international interference are just some of the elements of this process. Unlike failed states, so-called dysfunctional states maintain a minimal level of activity, but their instability has a destabilizing effect on the entire region. The article analyzes the issue of failed and dysfunctional states, looking at the causes of their formation and the consequences in the international arena. It also discusses the actions taken by international organizations that seek to stop this process. It indicates initiatives such as humanitarian aid, rebuilding state institutions or supporting political dialogue, which play a key role in counteracting the global effects of the destabilization of states.

KEYWORDS failed states, dysfunctional states, international security, international stability, crisis solutions

Data przekazania artykułu: 28.02.2025; data zaakceptowania artykułu: 25.09.2025.